

עירוב מין בשאינו מינו

ההתנתקות מרצועת עזה - חיילים מפנים תושב של נווה־דקלים
החלטת הממשלה לבצע את ההתנתקות נבעה מההבנה שכדי לקבוע גבולות למדינת ישראל יש להתחיל בביצוע פשרות מקומיות שייצרו לגיטימציה בין־לאומית

תא"ל (מיל') עמי מורג
מעריך במרכז ההערכה לאל"מים

ההתנתקות לא הייתה קרב נסיגה

במאמר נקבע ש"כל אחת מהנסיגות... הייתה אירוע בפני עצמו". ההצהרה הזאת באה ליצור אבחנה מכלילה שייעודה הוא להגדיר את תהליך פינוי האזרחים כתצורת קרב ידועה. ברי לכולנו שכל פעולה שהיא יכולה להיכנס להגדרת "אירוע בפני עצמו", ואין בכך כל אמירה משמעותית. אולם אני מתקומם נגד הקביעה שההתנתקות - שהייתה פעולה ממלכתית - היא בעצם מעין קרב נסיגה. הקשר בין הפעולה הממלכתית לצורת הקרב הנקראת "נסיגה" הוא מלאכותי, ונראה לי שהוא נועד לשמש בסיס נוח לפיתוח פילוסופיה דתית לאומנית ולשרת את ניתוח המעשה במושגי זמן ומרחב. החלטת הממשלה לבצע את ההתנתקות נבעה מההבנה שכדי לקבוע גבולות למדינת ישראל יש להתחיל בביצוע פשרות מקומיות שייצרו לגיטימציה בין-לאומית. ב-1947 הסכמנו להחלטה בין-לאומית על הקמת מדינה יהודית בשטח מזערי כדי לקבל איזון שהי טריטוריה בלעדית לעם היהודי. באותו מקרה המטרה הבסיסית והפשוטה - מדינה ליהודים - הביאה לוותור מדעת על אינטרסים לאומיים היסטוריים הקשורים למרחב הטריטוריאלי.

שינוי גבולות בין-לאומיים יכול לגרום להגירה מלאה או חלקית. מוכרים המקרים שבהם הגבולות השתנו, והאוכלוסייה נותרה במקומה - גם אם רוב התושבים באותה המדינה היו שונים מבחינה דתית או מבחינה לאומית. הבחירה במצבים כאלה היא אישית (הפרט מחליט אם להישאר תחת שלטון אחר) והאחריות, המחויבות והריבונות של המדינה המקורית שלו מסתיימות בגבולות החדשים.

ברקע תהליך ההתנתקות שעליו החליטה הממשלה ב-2005 עמדו נסיבות מיוחדות: אינטנסיביות פעולות הטרור של הפלסטינים לצד הקשר המיוחד אצלנו בין לאום ודת. הבחירה האישית של המתישבים לרצות להיאחז בשטח יצרה כוח נגדי להחלטה הלאומית שהייתה ברוח הפתרון של שתי מדינות לשני העמים. כך נוצר מצב שההתנתקות הפכה להיות פעולה שנושאת

תהליך ההתנתקות מרצועת עזה נבע מאינטרס חיוני לאומי של יצירת גבולות למדינה בהתבסס על פשרה גיאופוליטית. זו צריכה להיות מסגרת הדין, ואין להכניסו בצורה מאולצת לכלים של דין מקצועי צבאי. תגובה למאמרם של אלוף גרשון הכהן ושל אסף חזני "עיצוב המרחב ועיצוב המערכה בהתנתקות" ("מערכות" 432)

מבוא

מאז צאת המאמר לאור אני מנסה להתמודד עם האמירות ועם הקביעות המונחות בבסיסן. זהו אחד המאמרים המורכבים והמסובכים שבהם נתקלתי מעודי. דומה שההתפלפלות, התופסת נתח ניכר מהמאמר, הייתה חשובה למחברים יותר מהתוכן. בדרך הזאת המילים והניסוחים הופכים להיות העיקר, ואילו הנושא כפי שהוא מופיע בכותרת המאמר (אשר אני מתייחס אליו כאל הגדרת המטרה בפקודת מבצע) נעלם בנבכי הסבך הפילוסופי. אינני יכול להתעלם גם מהתחושה ששני המעורבים במאמר באים מהחינוך הדתי, ודפוסי חינוכם באים לידי ביטוי ברוב האמירות ובאופני החשיבה. המסר שהם התכוונו להעביר אובד בסבך המשפטים המורכבים, המטאפורות והמובאות מהספרות התורנית.

בלי להתייחס אישית לכותבים אני מוצא קשר בין דרך השימוש שלהם בשפה לבין תופעה דומה שהתפתחה בצה"ל. כוונתי לשימוש של קצינים בכירים בניסוחים מעוטרים, מורכבים ומסובכים - שאינם חד-משמעיים. ניסוחים כאלה מובילים לעיתים קרובות מדי לאי-הבנת המשימות, לאי-ביצוען ולעיתים לטיוח ולחיפוי על כישלונות ועל מחדלים. תורת המלחמה חייבת להיות פשוטה וממוקדת כדי שכל אחד יוכל להבינה. הפשטות היא אחד מעקרונות

ההתנתקות הפכה להיות פעולה שנושאת בתוכה פוטנציאל לא מבוסס לאלימות פנימית עד כדי מלחמת אחים

המלחמה. רוב הפילוסופים של תורת המלחמה - מסון טסו ועד קלאוזביץ - משתמשים בקביעות פשוטות כדי לבסס רעיון. תמצות העיקרון בשפה שגורה וברורה לכל חייל הופך את תורת המלחמה לשווה לכל נפש.

ברצוני להתייחס לשימוש המורכב שעושים הכותבים בהגדרות של רמות העיסוק הצבאי (אסטרטגיה, מערכה וטקטיקה). החשיפה לעולמות תוכן מגוונים של צבאות שונים והתפתחותם של תחומי התמחות רבים בתוך עולם התוכן הצבאי מביאים למצב שבו אנו חשופים להגדרות מהגדרות שונות של רמות המלחמה. בעיסוק הצבאי אנו זקוקים למדרג הגדרות פשוט שיבחין בין הרמה העוסקת בהגדרת המטרות (האסטרטגיה) לבין הרמה העוסקת בתכנון (המערכה) לרמה שעוסקת בביצוע (הטקטיקה).

אגש עתה לגופם של הדברים. העקרונות שבחנתי הם המיקוד במטרה, הפשטות והשימוש בתכנים.

טנק של צה"ל על גבול רצועת עזה במרחב הלאומי ההתנתקות פירושה יצירת גבול יבשתי חדש בין המדינה לבין יישובי טרור

בהליך חשיבה הגיוני מכיל בתוכו, מעצם הגדרתו, את ממדי החשיבה ומכאן שהצורך בהדגמת חשיבותו מתבטל מעצמו. היעד השני הוא בחינה האם ניתן לנסח הכוונה כללית בסוגיה של עיצוב המרחב. אם הצלחתי להבין את ההקדמה, הרי עיצוב המרחב מכוון ליכולת הדילוג בין המרחב התודעתי למרחב הפיזי ואל המרחב המורחב המכיל גם חלל פנוי. אם כך הוא, האם תיתכן הכוונה כללית בסוגיית עיצוב המרחב? הרי בכל מקרה ומקרה השונות היא אינן סופית הן ברובד האנושי והן ברבדים הגיאוגרפיים, הפוליטיים ובעיקר בממד הזמן. כאן גם המקום לשקול את מידת התועלת שהדיון הפילוסופי אמור לייצר. נניח שהתיזה של עיצוב המרחב כפי שמפרט הכותב נכונה (ואני חולק על כך) האם ניתן להשתמש בה כבכלי ביצועי? חשיבתו? מסופקני.

נראה לי שהמראיין הוביל את המראיין בנתיב המתאים לחלק הפילוסופי באישיותו של המצביא המיוחד והשונה כל כך. הצבת שאלת הפתיחה לריאיון - העוסקת במידת הייחודיות של תהליך ההתנתקות לעומת נסיגות קודמות שבוצעו - נושאת בחובה מכשלה. נעשה כאן עירוב מין בשאינו מינו. הקשר בין הנסיגה מלבנון ומסיני לבין פינוי ימית וגוש קטיף הוא היותם נובעים מקיומו של אינטרס חיוני לאומי - יצירת גבולות למדינה בהתבסס על פשרות גיאוגרפיות - ולא מהמכנה המשותף הבסיסי של המילים "נסיגה" ו"פינוי".

הבסיס הרעיוני לכל ההחלטות הלאומיות הוא חשיבות קיומה של מדינה יהודית ותו לא. על פי תפיסתי, מדינת ישראל חייבת להיות בראש ובראשונה מדינה יהודית יחידה בעולם בשטח המרבי האפשרי מתוך שטחה של ארץ ישראל המקראית. הפרשה צריכה להיות על טריטוריה ולא על לאומיות. למרות קדושתה של הדמוקרטיה, מדינה יהודית לא יכולה להרשות לעצמה שונות אתנית ומשטר דמוקרטי, משום שהמשתנה הדמוגרפי עלול לבטל את מהותה של מדינת הלאום היהודי.

ההתנתקות במישור הלאומי והצבאי

דיון נוסף שיש להעלותו הוא השילוב של ממדי הזמן והמרחב והאפשרות לעצבם. זירת הדיון שנקבעה היא ההתנתקות. במרחב הלאומי ההתנתקות פירושה יצירת גבול יבשתי חדש בין

בתוכה פוטנציאל לא מבוטל לאליםות פנימית עד כדי מלחמת אחים.

מקום הזמן והמרחב

"זמן ומרחב הם מושגי יסוד המארגנים את המעשה הצבאי". לטעמי, חסרה במשפט הזה מילה קצרה בת שתי אותיות בלבד המונה משהותית את ההתייחסות הכללית - גם. גם את המעשה הצבאי. זמן ומרחב הם חלק מהממדים המגדירים כל פעולה ללא תלות ארגונית. כל פעולה מייצרת למידה, ידע וב- עיקר ניסיון.

ניתוק מממד המרחב ומממד הזמן יוצר עיוות מובנה בתפיסת המרחב מאחר ששני הממדים האלה הם מקשה אחת. הדוגמה של פילוג מרחב השאלות ממרחב התשורת ויצירת מרחב משותף מסתמנת כמשהו מלאכותי שכוונתו הייתה לפשט, אך יצא מסבך.

אני משיג על הגדרת המטרה של המאמר, כפי שעולה מהכותרת שלו, על שלושת היעדים שהוא נועד לשרת והמפורטים בסוף ההקדמה למאמר. היעד הראשון הוא הדגמת חשיבותו של עיצוב המרחב במילוי משימה צבאית. בעיניי, כל מעשה המעוגן

של גרשון. הוא המחבר בין האקטיבה של המדינה לפסיבה של המפונה. הוא היחיד שרואה את הלבן בעיני האזרח ויכול לה- שפיע מיידית על מרחב העשייה הצבאי גם אם הוא חורג מגבולות הדירקטיבה האס- טרטגית.

מנגד, אני מסכים בכל ליבי עם תפיסתו של גרשון את מרחב הפעולה שלו. היכולת לייצר שפה משותפת בדרך של עיצוב המ- רחב לחלק אמונות-אידיאלי המופרד מה- חלק המעשי הקלה על המפונים לקבל את ההחלטה השנויה במחלוקת, ועל המבצעים היא הקלה להתמודד עם קרבת הדם. הת- פיסה של לימוד ושל הפקת לקחים תוך כדי הביצוע - וחשוב מכך: יישומם המיידי - היא המפתח להצלחה בכל אירוע המכיל כוחות מנוגדים.

בראשית דבריי התייחסתי לשילוב ההכרחי בין הממדים של זמן ומרחב כפי שבאו לידי ביטוי בסיכומי של גרשון. במקרה המיוחד של הפינוי ניתן היה להקצות את הזמן הד- רוש להתאים ולעצב את המרחב למשימה. לעומת זאת במרחב המכיל לחימה של גופי צבא, ממד הזמן אינו ברשותו הבלעדית של צד אחד, ולכן את היתרון משיג מי שהש- כיל ללמד את בכירי מפקדיו להפיק לקחים וליישם מיידית. אני משוכנע שניתן ללמד מפקדים בכירים את חשיבות הניסוי והט- עייה גם כאשר ממד הזמן לוחץ ודומיננטי. יפה יעשה גרשון אם יקדיש את יכולותיו למציאת שיטת לימוד על בסיס לקחים היסטוריים ומידיים.

סיכום

הניסיון של אסף חזני לראות בדרך פעולתו של אלוף גרשון הכנה במבצע פינוי האזרחים מגוש קטיף דוגמה ליצירת שפה חדשה בע- זרת עיצוב מרחב ומערכה אינו לטעמי. רבות המערכות הצבאיות שמכילות עיצוב מרחב תכנוני ועיצוב מרחב תוך כדי תנועה. ניהול הדיון כדי שישמש בסיס להרחבת הדעת ולחידוד גישה אינטלקטואלית הוא חיובי, אך נדרש לא לעוותו באופן מלאכותי בדרך של בידודו מהממדים השלובים בו באופן טבעי.

המדינה לבין יישות טרור. ההחלטה להפוך את הצבא לזרוע המבצעת של פינוי אזרחים לא נקבעה מרצון אלא מכורח. אין למדינה זרוע ביצועית אחרת שתוכל לעמוד בביצוע המשימה המיוחדת והייחודית מטבעה. פינוי אזרחים היה פעולה חיונית במרחב הלאומי. הכותב מערב בין המרחב הלאומי - תהליך ההתנתקות - לבין השכבה הצבאית במרחב - פינוי האוכלו- סייה. המדינה הורתה לצבא לבצע משימה מורכבת בזמן נתון ולהשיג תוצאות חד-משמעיות. המדינה הגדירה מה נדרש לעשות, ואת דרך הביצוע קבע הצבא לאחר מחשבה, הערכת מצב ובחירת דרך פעולה נבחרת. התוצאות נבחנות ברטרופספקטיבה: בשכבה אחת נבחנת התו- צאה בראייה הלאומית ובשכבה אחרת - בראייה הצבאית. במרחב הלאומי נקבע בתוך הזמן שנדרש גבול חדש. בקו הזמן הלאומי (למעשה, מבחינה לאומית, ההתנתקות - על פי הפירוש שנתנו לה אומות העולם - איפשרה לישראל זמן פנוי לניהול משא ומתן בתנאים נוחים יותר) נקבע מרחב חדש של משא ומתן מדיני.

ההתנתקות יצרה גבול חדש שמבחינת המרחב הצבאי לא צלח ולא הקטין את החיכוך, אך מבחינה לאומית מאפשר להוכיח שוויתור טריטוריאלי אינו משפיע על עוצמת החיכוך האלים. יש לכך השפעה רבה בטיעונים הלאומיים.

במסגרת המרחב הלאומי קיים תווך נוסף של הממד האזרחי. כאן ממד הזמן השפיע מאוד מאחר שהתמשכותו גרמה להתארכות המרחב מעבר להגדרת המשימה. למעשה ממד הזמן עיצב מחדש את ממד המרחב בעבור השלטון. מרחב המשימה הצבאי הסתיים ונפתח מחדש מרחב השגרה הצבאית. חוסר היכולת הארגונית של המדינה ליישב מחדש את המפונים בזמן סביר יצר תמונה של כישלון. הצבא בתפקיד הזרוע המבצעת ביצע את הפעילות באופן מדהים, והמדינה כארגון נכשלה כישלון חרוץ. כאשר מתייחסים לעיצוב המרחב, המשמעות היא שהצבא הצליח במטרתו האזרחית והלאומית, אך לא שינה מהותית את רמת העימות. לעומת זאת המדינה השיגה תוצאה טובה בממד הזמן והמרחב הבין-לאומי ונכשלה במרחב הפנימי.

במרחב המכיל לחימה של גופי צבא, ממד הזמן אינו ברשותו הבלעדית של צד אחד, ולכן את היתרון משיג מי שהשכיל ללמד את בכירי מפקדיו להפיק לקחים וליישם מיידית

בשונה מגרשון אני חושב שבמרחב הלאומי נסיגה היא ויתור טריטוריאלי להשגת מטרות במרחב הבין-לאומי. מכאן שהתלות בממד הזמן יוצרת את האפשרות לרב-פעמיות. התהליך יכול לשוב ולהתרחש כתוצאה ממהלכים מדיניים במרחב הבין-לאומי. ייחודו של מהלך כזה במרחב הלאומי נמצא בהיותו בלתי הפיך ללא אלימות. לעומת זאת, במרחב הצבאי נסיגה היא צורת קרב שלעיתים מזומנות מהווה בסיס להיפוך מגמה ולביצוע התקפות-נגד. ככזאת היא רב-פעמית ויכול שתהיה בכל רמה של המדרג הצבאי. המשמעות היא שבכל רמה ומרחב ממד הזמן הוא משתנה תלוי.

מפקד אינו מתווך

אני נזעק מכך שגרשון מציב את עצמו כגורם מתווך בין הרמה הטקטית לרמה הבכירה (מה זו בכירה: אופרטיבית, אסטרטגית, לאומית?) מפקד אף פעם לא יהיה מתווך. בהבינו את המשימה הוא מבצע בעזרת גיסותיו שבראשם הוא עומד. פינוי אזרחים אינו משימה צבאית טהורה, אך במרחב הלאומי הקיים במדינה שלנו הצבא הוא הזרוע הביצועית היחידה שיכולה לבצעו ברוח המשימה הלאומית. מפקד אוגדה, על פי תפיסתי, הוא המחבר האינסטרומנטלי ביותר בין האסטרטגיה לביצוע. הוא חיבור פיזי לעילא ואינו מטפיסי כפי שמשתמע מדבריו